

Řeč při promoci čestným doktorem filozofie Masarykovy univerzity v Brně

16. 3. 1937

Slavnostní promoce prezidenta Beneše čestným doktorem filozofie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity se konala v Brně 16. 3. 1937 odpoledne. Prezidenta oslovil děkan fakulty prof. Groh a rektor Masarykovy univerzity prof. Berka. Po promochním aktu promluvil prezident Beneš tento projev:

Pane rektore, páni kolegové, dámy a pánové!

Děkuji vám za poctu, již mi dnes prokázala Filozofická fakulta Masarykovy univerzity brněnské. Vím, že jste tím chtěli dát uznání mé práci vědecké i politické. Těší mne to však také proto, že jste chtěli podtrhnout fakt, že náležitím mezi vás. Kulturní a vědecká pocta politikům je vždycky velikou výzvou, aby si politika byla vědoma toho, že má státi na výši moderní kultury a že má vždycky býti vědeckou, evropskou a světovou. Nebudu to zapomínat. Filozofická fakulta je centrem věd a doktrín, jež poměrně nejvíce vytvářejí dnešního běžného vzdělance – moderního kulturního člověka. Neříkám tím, že ke všeobecnému vzdělání nenáleží vědění vědomosti z přírodovědy, z práva, z věd finančních a hospodářských, z věd technických atd. Právě naopak. Student filozofie musí tím vším svá studia doplňovat. To mne trochu vede k tomu, abych tomuto našemu vzdělanci řekl jen tak stručně, při dnešní příležitosti, jaké podstatné problémy, kol nichž nemůže jíti bez zaujetí stanoviska, mu staví před oči denní veřejný život naší převratné doby. Dnešní Evropa a svět vůbec je v chaosu ideovém, v jakém snad po celá dlouhá století nebyla. Je to chaos v názorech filozofických a mravních, v doktrínách právních a státních a v koncepcích hospodářsko-sociálních.

Ve filozofických a mravních názorech se chaos ten nakonec – po ujasňující analýze a když necháme méně důležité věci stranou – vyhraňuje v tyto kontrasty:

V předválečné filozofii po delší periodě pěstování pokantovské filozofie došel převaha zároveň s vládou přírodních věd pozitivism, jenž byl vcelku vedle ostatních odborných pěstovaných směrů filozofickým směrem převládajícím, a abych se tak vyjádřil, populárním. Byl výrazem a dokladem převládajícího racionalismu a intelektualismu předválečného. Antipozitivistické směry nedaly se umlčet, v odborných kruzích dokonce měly převahu, ale lidové, masové, všeobecně nevedly.

Bezprostředně před válkou začal ovládati onu část myslícího veřejného mínění, jež se zabývala filozofickými problémy, nejprve pragmatismem a pak zejména iracionalistické směry filozofické, zakládající se na intuici, instinktu, citu, faktu a procesu žití, na prosté fantazii a víře, na tom, čemu říkáme iracionálně a tajemno. Na této změně spočívá vlastně poválečný přerod k antidemokratismu, k antihumanismu, k protiinternacionalismu, k vyhraněnému nacionalismu autoritativního ráznosti poválečného. Už r. 1916 napsal německý filozof Troeltsch: „Celý západní svět

vchází od posledních desetiletí do úplné vnitřní proměny celého svého mravního světa citového a pojmového. Doba všelidskosti, mezinárodnosti, vědou a uměním živěná, a zároveň doba kapitalismu a volného obchodu postupně mizí. Pro nejbližší dobu přichází tvrdý železný svět, v němž v sebe uzavřené národy budou zdůrazňovat to, co je kulturně odlišuje.“

To vlastně, vážené dámy a pánové, v několika slovech dobře vyjadřuje vývoj některých národů v posledních dvou desetiletích. Vývoj založený na základních tezí filozofie iracionální, německé Lebensphilosophie, německé romantické filozofie, jejímž výrazem byl již Nietzsche a na jejímž základě stojí i dnešní teorie nacionalismu.

A kontrast staré humanitní doktríny, založené ať na staré idealistické filozofii, nebo na humanismu pozitivistickém, s tezemi iracionalistických směrů filozofických doby dnešní, charakterizuje celý myšlenkový boj mezi jednotlivými režimy politickými a sociálními, který dnes prožívá politicky Evropa a pod jejím vlivem vlastně celý svět v tak příkrých formách, bez přestání a takřka fanaticky. Filozofie, která hledí odůvodňovat boj o život, boj o místo na slunci, boj o expanzi národa a státu přirozenou podstatou života, lidského a národního egoismu a životního elánu, filozofie, která mluví o přirozeném dynamismu národa toho či onoho, vychází právě z těchto nových filozofických doktrín, které už před válkou se stavěly proti humanistickému pozitivismu, mezinárodnímu a všelidskému solidarismu a ovšem i koncepcím demokratickým, jako výrazu vítězství vědy a rozumu nad citem a instinktem a mezinárodní solidarity nad exkluzivismem národním. Chci prostě říci: dnešní zcela aktuální rozpory mezi doktrínami tzv. států autoritativních a demokratických nejsou jen povrchní rozdíly režimů, politických stran, tříd a osob a jen názory o tom, zda-li ten či onen režim je účelnější, výhodnější, bezpečnější. Rozpory jsou fundamentální: leží v doktrínách a zásadách filozofických, o něž bojoval už nášeho uvažování a souzení. To si my všichni – naše inteligence, náš student, náš právník, náš politik, náš kulturní pracovník musí uvědomit.

Totéž platí o rozporu v názorech na mravní principy, jimiž má být veden dnešní poválečný člověk.

Idealistická filozofie dochází k základním předpokladům mravnosti na bázi metafyzické, nejčastěji náboženské. Předválečný pozitivismus vidí poslední základnu vyší mravnosti individuální a sociální v člověku, v tom, co je v něm všeobecně lidského, tudíž koneckonců v lidstvu, v humanitě. Poválečné směry filozofické, vycházející z iracionalismu, které dnes ovládl a více méně slouží za podklad běžné morálky sociální, národní a mezinárodní, přijímají za základ vši morálky účelnost, utilitu, životnost národního a státního kolektiva, jež je sobě samo cílem, stojí proti jiným podobným kolektivům a jemuž individuuum musí býti obětováno nebo aspoň bezpodmínečně podřízeno; tam, kde silné individuuum stává se vedoucím, je to proto, že je právě

primát státu. Jest tudíž antiliberalní, antiindividualistický, antiparlamentní a antidemokratický. Silnou roli hraje tu elita, reprezentovaná vůdčími činiteli jediné státní strany, podřízené jinak principu jediného vůdce. Jsou tu tendence k autarkii a hospodářský prvek, hospodářské rozporů a různé zájmy jsou státně, politicky z centrálního vedení v duchu plánovitěho hospodaření, na základě stavovství a v duchu neexistence třídního boje řízeny a řešeny.

Nacionálněsocialistický stát je stejně ostře proti liberalismu 19. století, proti parlamentarismu, proti existenci třídního boje, proti svobodě svědomí, ducha, vědy, je antiindividualistický a antidemokratický. Na rozdíl od fašismu je u něho vůdcovství podloženo jinými prvky: stát mu je státem lidovým, völkisch, jeho stát chce být **TOTÁLNÍM VOLKSSTAATEM** a vůdce je jen výrazem a reprezentantem tohoto lidového autoritativního, antiliberalního, absolutistického státu. Stát je výrazem moci a je Machtstaatem, je vědomě militaristickým, vědomě autarkistickým, spočívá na mýtu hluboké vnitřní jednoty národa, na prvku čisté rasy a vědomí duchovního společenství.

V současné Evropě, vážené dámy a pánové, která válkou byla vržena do hluboké revoluce politické, sociální a hospodářské, bojují ideově tyto čtyři koncepce právní a státní mezi sebou. Nebudu opakovat, proč vždy a rozhodně, loajálně a bez rezerv hájím pro nás, nevyměšuje se do věcí států jiných, oprávněnost a správnost tohoto posledního typu státu,¹⁾ státu demokratického, jenž je i typem naším a jenž cestou vývoje, nenásilně a bez revolucí, spoluprací všech směrů a volnou diskusí hledí se dostat k novým formám spravedlnosti sociální, hospodářské, nacionální a kulturní. Uvádím však tyto typy před oči nás všech a zejména nás duševně pracujících, našich profesorů a studentů, abychom při svých studiích všechno to promyšleli, objektivně zkoumali, vývojově posuzovali a hledali pravdu, tj. to, co překoná obtížé doby a moudru dne. Naše filozofie, naše státověda, naše vědy právní budou svými cestami vědeckými a svými metodami – bez pěstování denní politiky – hledat, co v těchto různých typech státu odpovídá tendencím vývoje, budou zejména hledat a nalézat, co zůstává v demokracii trvalé, pevné, abych tak řekl věčné, a co se dále bude vyvíjet nebo mizet; budou se dívat kriticky, ale přitom objektivně i na ostatní typy dnešního státu a vyvozovat z toho důsledky pro náš stát a národ – to za dnešní kritické doby a v dnešním chaosu myšlenkovém je úkol nás všech, úkol také mužů vědy, úkol univerzit, a nikoli jen úkol politiků. My máme věst a vychovat našeho občana; musíme mu tudíž objektivně, spravedlivě a pocitově dát vodítko pro jeho denní život občana a vlastence československého. A budeme tím pomáhat i ostatní Evropě. To nám pak dává sílu a sebevědomí při obraně státu a při obraně režimu vlastního.

Politikové, politické strany a občané v tom nebo onom směru zainteresovaní prožívají spory těchto doktrín a režimů bolestně, vášnivě, bojovně – víte sami, jak se to často vše jeví v jednotlivých státech ve formě těžkých bojů, rozvrátů a revolucí. Univerzita, věda a vědci musí se na to dívat klidně, objektivně, z hlediska věčné-

nadano posláním sociálním a národním, je vůdcovským, protože výrazem a nositelem všeobecné vůle kolektiva. Tato filozofie a morálka – zdá se – vcelku dnes v Evropě v řadě států a národů převládá. Ne všeobecné zásady, ne všelidské principy, ne na všechny doby a země platící principy lidské mravnosti – nýbrž dnešní dočasná účelnost, výhodnost a na dnešních cílech a prostředcích moci spočívající potřebnost určuje mravní soudy a praktický postup celé řady národních a státních kolektivů.

To jsou, vážené dámy a pánové, problémy dneška – ale jsou to zároven fundamentální problémy současné filozofie a etiky. Univerzity, profesori, studenti, veškerá inteligence má dnes povinnost je promyšlet, zkoumat, studovat a vidět, že dnešní myšlenkový chaos má zde své kořeny. Úkol filozofů a moralistů je nás z chaosu toho uvést, ukázat nám správné cesty dalšího vývoje. Převažuje té nebo oné školy filozofické a etické v dějinách lidského myšlení byla vždy dočasná. Také dnešní převládající směry filozofie a morálky budou revidovány. Společně na naše univerzity, že nám k nové orientaci světa na poli filozofie a etiky vydatně pomohou.

Na poli doktrín právních a státních je tomu nejinak. Dnešní myšlenkový chaos projevuje se ve veřejném životě politickém a státním tím, že běžný inteligent porozuje dnešní Evropu, vidí zde čtyři typy států, v nichž se obražejí všechny rozporů dnešní doby v pojetí státu a veřejného práva, vidí jejich napětí právě následkem těchto růzností a ptá se, kde je pravda.

Máme tu před sebou koncepci starého konstitučního, parlamentního, demokratického státu, jak jej známe z Anglie, z předválečné Francie, Belgie, států skandinávských a od nás, z Československa. Vidíme, že starý typický, čistý, liberální konstitucionalismus vyvíjí se pozvolna, ale jasně v novou koncepci demokratickou, v níž stát přibírá stále více funkcí, nejdříve v zákonodárství kulturním, pak sociálním, v poslední době hospodářském; státní intervencionismus a vůbec etatism ve všech směrech se postupně, vývojově uplatňuje a ostatní život se mu snaží přizpůsobit. Ale podstata liberálního konstitucionalismu s parlamentem, se svobodou tisku, se svobodou individua, se svobodou vědy a ducha – jako naprosto nedotknutelná základna tohoto režimu, v jistém smyslu státu socializujícího – zůstává.

Proti tomuto typu státu stojí zde všechny tři ostatní typy: typ státu komunistického, státu fašistického a státu nacionálněsocialistického.

Stát komunistický je typem totálního státu hospodářského. Hospodaření ve všech svých formách přechází do plné kompetence a do absolutní moci státu. Společnost je nivelizována, třídy a strany odstraněny, stát je uzavřeným celkem hospodářským proti cizině a všechno hospodaření je hospodaření striktně plánovité. Celý život i kulturní, vědecký, umělecký je ovládnán vlastním státem. Stát je antiindividualistický ve všech směrech, autoritativní, spočívající na historickomaterialistickém, tj. racionalistickém a z hlediska sociálního utilitářském světovém názoru.

Stát fašistický je stát spočívající na zásadě absolutního autoritativního státu a na zásadě absolutistického vůdce. V celém životě společenském uplatňuje se

ho boje idejí, názorů, směrů. Víte, že každá filozofická škola, ovládnutší jistou historickou periódu té které společnosti a projevující se v jejích institucích, má vždy jisté trvání; ale každá také se vyžije a ustupuje jiné, nové. Tak tomu bude i nyní.

Jde však o to, aby ty přeměny a vývoje děly se cestou klidnou. Proto vždy říkám, že dnešní doktrína filozofické a mravní a dnešní režimy politické se musí navzájem respektovat, tolerovat, že se musí v klidu vyvíjet, aby se navzájem mohly způsobovat a tím budoucí jednotu Evropy zase připravovat. Tvrdím, že prudký, náhlý konflikt mezi nimi není nutný – a zejména válečný konflikt by vůbec neměl smyslu. Vyšel by z něho rozvrat ještě horší.

V tom nám může klidné bádání filozofické a objektivní věda pomáhat. Náš demokratický stát, naše svobodné prostředí, náš vědecký svět má k tomu jisté dobré podmínky. Ve svém proslovu zde na vaší univerzitě loni v červnu jsem, jak zde bylo také vpmenuito, řekl:²⁾ „V těžké době dnešní, v době rozvratu a dezorientace takřka celé Evropy, v době revolucí, pučů a občanských válek, zůstal náš stát ušetřen některých těžkých zjevů, ohrožujících vědu, umění, univerzitu, školu. V Evropě vytvořily se autoritativní režimy, které zasáhly do svobody vědy a školy, usměrnily učebny i duchy lidí. Vědecká pravda a svoboda bádání byla podřízena určitým tendencím a přáním jednotlivých koncepcí politických. Náš stát zůstal ušetřen těchto zkoušek: vědecká pravda a vědecké bádání, tolerance zůstala nám svatou, vysoká škola zásadně svobodnou, stát Komenského, Dobrovského, Palackého a Masaryka bojuje tu v boji mezi materií a duchem vítězný boj a zachovává převahu ducha nad hmotou. To vše je veliká věc, to je veliká zásluha. Je to ušetření našeho státu a národa velikých krizí, kterými Evropa dnes prochází. Je to znak vyspělosti duchovní, zralosti mravní a zdravoti ducha i organismu státního.“

A dále jsem řekl: „Jste muži vědy a vědecké metody práce. Věda je pravda, přímá, poctivost. Věda je mužná, přímá, charakterní a přitom lidská, tolerantní, objektivní. Proto věda, muži vědy by měli stát v našem státě v čele lidského, tolerantního, bolestí našich dnů objímajícího dorozumění a spolupráce.“ Dnes v jiné souvislosti a s ohledem na životní problémy naší doby to opakují a zdůrazňují.

Naše mladá Univerzita Masarykova za dobu svého krátkého trvání si získala v našem kulturním životě a v našem vědeckém světě místo nanejvýš čestné a svou průbojností, aktivností a vědeckou zdatností koná krásné úkol, jenž jí ve státě našem připadl. Rozumím jistě i tomu, co jsem pověděl, a dovede si sama určit cestu, jak nám v uvedených těžkostech a problémech bude pomáhat. A vím, že její přínos v tom nebude malý – vždyť už dnes někteří její vynikající členové na těchto polích pracují a přináší svými studii naši veřejnosti, naši politice a našemu státu pomoc významnou. Proto si tím více vážím cti, již mně dnes její filozofická fakulta prokazuje.

Přeji si, aby naše brněnská Univerzita Masarykova v tom duchu dále pracovala, přejí jí, aby v tom směru měla co nejvíce úspěchů, a přeji republice, aby brněnská Univerzita Masarykova co nejvíce ve všech směrech a ve všech oborech rozkvétala.

ACRo. Zvukový záznam prezidentova projevu.
Tiskne podle tohoto autentického zvukového záznamu.

V denním tisku vyšel projev většinou krácený nebo redakčně upravený. V úplnosti podle archívního textu byl samotně publikován pod názvem *Slavnostní promluva prezidenta republiky dra Edvarda Beneše na šestnáctého dne filozofie Masarykovy univerzity*. Brno 1937, s. 19–31.³⁾ Tento text se od skutečně proneseného projevu do značné míry liší; kritické stylistických změn převedl jsem tím, že v projevu učiněná chyba byla v publikaci samozřejmě uvedena na pravou míru – viz blíže poznámky č. 1 a č. 3.

AKPR, inv. č. 1820/k. 338. Benešův rukopis projevu perem (dvě části z 10. a 11. č. 1937); strojopisný opis s Benešoviými opravami perem; strojopis definitivního znění s posledními úpravami E. Beneše perem.
AKPR, inv. č. 1820/k. 351. Strojopisný opis projevu s vyznačenými Benešoviými opravami.
AMZV, III. sekce 1918–1939, k. 700 a AKPR, inv. č. 1820/k. 340 a 342. Strojopisný opis konečného znění projevu.

Vysvětlivky:

- 1) Jedná se o fečnický omyl: Beneš pro Československo v projevu samozřejmě obhajoval demokratický řád, ale neuvědomil si, že v posledním bodě hovořil o státu nacistickém. Tento logický nonsens byl pak při přípravě projevu do tisku odhalen a příslušné místo opraveno na „správnost onoho prvního typu státu“, viz publikaci *Slavnostní promluva prezidenta republiky dra Edvarda Beneše na šestnáctého dne filozofie Masarykovy univerzity*. Brno 1937, s. 27.
- 2) Upravené znění projevu tiskneme v úplnosti také zde v poznámce č. 3.
- 3) Prezident Beneš navštívil během svého moravského zájezdu v červnu 1936 i Brno, kde 15. 6. pronesl přednášku na Právnické fakultě Masarykovy univerzity, viz zde na s. 143–147.

V zájmu úplnosti zde publikujeme i tuto upravenou verzi projevu:
Páne rektore, páni kolegové, dámy a pánové!

Děkuji vám za pociutí, již mi dnes prokázala Filozofická fakulta Masarykovy univerzity brněnské. Víte, že jste tím chtěli dát uznání mé práci vědecké i politické. Těší mne to však také proto, že jste chtěli podtrhnout fakt, že náležím mezi vás. Kulturní a vědecká pocta politikům je vždycky velikou výzvou, aby si politika byla vědoma toho, že má stát na vyšší moderní kultury a že má vždycky být vědeckou, evropskou a světovou. Nebudu to zapomínat. Filozofická fakulta je centrem věd a doktrín, jež poměrně nejvíce vytvářejí dnešního běžného vzdělance – moderního kulturního člověka. Neříkám tím, že ke všeobecnému vzdělání nenáleží vědomosti z přírodovědy, z práva, z věd finančních a hospodářských, z věd technických atd. Právě naopak. Student filozofie musí tím svým svým studiem doplňovat. To mne trochu vede k tomu, abych tomuto našemu vzdělání řekl jen zcela stručně, jaké podstatné problémy, kol nichž nemůže jít bez zaujetí stanoviska, mu stávi před očmi denní veřejný život naší převratné doby. Dnešní Evropa a svět vůbec je v chaosu ideovým, v jakém snad po celá dlouhá stáletí nebyla. Je to chaos v názorech filozofických a mravních, v doktrínách právních a státních a v koncepcích hospodářsko-sociálních.

Ve filozofických a mravních názorech se chaos ten nakonec – po ujasňující analýze a když necháme méně důležité věci stranou – vyhraňuje v tyto kontrasty:

V předválečné filozofii po delší periodě pěstování pokantovské filozofie došel převahy zároveň s vládou přírodních věd pozitivismus, jenž byl ve velké většině odborně pěstovaných směrů filozofickým směrem převládajícím, a abych se tak vyjádřil, populárním. Byl výrazem a dokladem převládajícího racionalismu a intelektualismu předválečného. Antipozitivistické směry nedaly se umlčet, v odborných kruzích dokonce měly převahu, ale lidově, masově, všeobecně nevedly.

Bezprostředně před válkou začal ovládat onu část myslivého veřejného mínění, jež se zabývala filozofickými problémy, nejprve pragmatismus a pak zejména iracionalistické směry filozofické, zakládající se na intuici, instinktu, citu, faktu a procesu žití, na prosaě fantazii a víře, na tom, čemu říkáme iracionálně a tajemno. Na této změně spočívá vlastně poválečný přechod k antidemokratismu, k antihumanismu, k protinacionalismu, k vyhraněnému nacionalismu autoritativního ražení poválečného. Už r. 1916 napsal německý filozof Troeltsch: „Celý západní svět vcháží od posledních desetiletí do úplné vnitřní proměny celého svého mravního světa citového a pojmového. Doba věselidkosti, mezinárodnosti, vědou a uměním živená, a zároveň doba kapitalismu a volného obchodu postupně mizí. Pro nejbližší dobu přichází tvrdý železný svět, v němž v sebe uzavřené národy budou zdůrazňovat to, co je kulturně odlišuje.“

To vlastně v několika slovech vyjadřuje vývoj některých národů v posledních dvou desetiletích. Vývoj založený na základních tezích filozofie iracionální, německé Lebensphilosophie, německé romantické filozofie, jejímž výrazem byl Nietzsche a na jejímž základě stojí i dnešní nacionalsocialismus.

A kontrast staré humanitní doktríny, založené at na staré idealistické filozofii, nebo na humanismu pozitivistickém, s tezí iracionalistických směrů filozofických doby dnešní, charakterizuje celý myšlenkový boj mezi jednotlivými režimy politickými a sociálními, který dnes prožívá politická Evropa a pod jejím vlivem vlastně celý svět v tak příkrych formách, že přestávají a takřka fanaticky, filozofie, která hledí odúčvodňovat boj o život, boj o mis-

to na slunci, boj o expanzi národa a státu přirozenou podstatou života, lidského a národního egoismu a životního elánu, filozofie, která mluví o přirozeném dynamismu národa toho či onoho, vychází z těchto nových filozofických doktrín, které už před válkou se stavěly proti humanistickému pozitivismu, mezinárodnímu a věseliskému solidarismu a ošvém i konceptem demokratickým, jako výrazu vítězství vědy a rozumu nad citem a instinktem a mezinárodní solidarity nad eksklusivismem národním. Chci prostě říci: dnešní zcela aktuální rozpor mezi doktrínami tzv. státu autoritativního a demokratického nejsou jen povrchní rozdíly režimů, politických stran, třídy a osoba a jen dok- zony o tom, zčali ten či onak režim je účelnější, výhodnější, bezpečnější. Rozpor jsou fundamentální: leží v dok- trínách a zásadách filozofických, o něž bojoval už svět předválečný a o něž bojuje ještě důrazněji svět dnešní, leží až na dně všeho našeho uvažování a souzení. To si my všichni – naše intelligence, náš student, náš právník, náš politik, náš kulturní pracovník musí uvědomit.

Totéž platí o rozporu v názorech na mravní principy, jimiž má být veden dnešní poválečný člověk. Idealistické filozofie dochází k základním předpokladům mravnosti na bázi metafyzické, nejčastěji nábožen- ské. Předválečný pozitivismus vidí poslední základy vši mravnosti individuální a sociální v člověku, v tom, co je v něm všeobecně lidského, tudíž konečnou u lidí, v humanitě. Poválečné směry filozofické, vycházejí- cí z racionalismu, které dnes ovládá a více méně slouží za podklad běžné morálky sociální, národní a meziná- rodní, přijímají za základ vsi morálky účelnosti, užito, životnosti národního a státního kolektiva, jež je sobě samo cílem, stojí proti jiným podobným kolektivům a jemuž individuum musí být obětováno nebo aspoň bezpodmi- nečně podřízeno; tam, kde silné individuum stává se vedoucím, je to proto, že je právě nadáno posláním soci- álním a národním, je vůdcovským, protože výrazem a nositelem všeobecné vůle kolektiva. Tato filozofie a mo- rála – zdá se – vcelku dnes v Evropě v řadě států a národů převládá. Ne všeobecné zásady, ne všelidské prin- cipy, ne na všechny doby a země platící principy lidské mravnosti – nýbrž dnešní dočasná účelnost, výhodnost a na dnešních cílech a prosředcích moci spočívající potřebnost určuje mravní soudy a praktický postup celé řady národních a státních kolektivů.

To jsou problémy dneška – ale jsou to zároveň fundamentální problémy současné filozofie a etiky. Univerzity, profesori, studenti, veškerá inteligence má dnes povinnost je promýšlet, zkoumat, studovat a vidět, že dnešní mys- lenkový chaos má své své kořeny. Úkol filozofů a moralistů je nás z chaosu toho vyvést, ukázat nám správné cesty dalšího vývoje. Převaťe též nebo oně školy filozofické a etické v dějinách lidského myšlení byla vždy dočasná. Tá- ké dnešní převládající směry filozofie a morálky budou revidovány. Společně na naše univerzity, že nám k nově orientaci světa na poli filozofie a etiky vydatně pomohou.

Na poli doktrín právních a státních je tomu nejímak. Dnešní myšlenkový chaos projevuje se ve veřejném životě politickém a státním tím, že běžný inteligent pozoruje dnešní Evropu, vidí zde čtyři typy států, v nichž se obraže- jí všechny rozporu dnešní doby v pojetí státu a veřejného práva, vidí jejich napětí právě následkem těchto různos- tí a ptá se, kde je pravda.

Máme tu před sebou koncepci starého konstitučního, parlamentního, demokratického státu, jak jej známe z An- glie, z předválečné Francie, Belgie, států skandinávských a od nás, z Československa. Vidíme, že starý typický, čistý, liberální konstituционализм vyvíjí se pozvolna, ale jasně v novou koncepci demokratickou, v níž stát přibi- rá stále více funkcí, nejdříve v zákonodárství kulturním, pak sociálním, v poslední době hospodářským; státní in- tencionismus a vůbec etatismus ve všech směrech se postupně, vývojově uplatňuje a ostatní život se mu při- způsobuje. Ale podstata liberálního konstituционализма s parlamentem, se svobodou tisku, se svobodou indivi- dualizujícího – zůstává.

Proti tomuto typu státu stojí zde všechny tři ostatní typy: typ státu komunistickeho, státu fašistického a státu na- cionálněsocialistického.

Stát komunistický je typem totálního státu hospodářského. Hospodaření ve všech svých formách přechází do plné kompetence a do absolutní moci státu. Společnost je nivalizována, třídy a strany odstraněny, stát je uzavře- ným celkem hospodářským proti cizině a všechno hospodaření je hospodaření striktně plánovité. Celý život i kultur- ní, vědecký, umělecký je ovládan státem. Stát je antiindividualistický ve všech směrech, autoritativní, spočívající na historikomaterialistickém, tj. racionalistickém a z hlediska sociálního utilitářském světovém názoru.

Stát fašistický je stát spočívající na zásadě absolutního autoritativního státu a na zásadě absolutistického vůd- ce. V celém životě společenském uplatňuje se primát státu. Jest tudíž anti-liberální, antiindividualistický, antiipar- tamentní a antidemokratický. Silnou roli hraje tu elita, reprezentovaná vůdčími činiteli jediné státní strany, podřízené jinak principu jediného vůdce. Jsou tu tendence k autarkii a hospodářský převk, hospodářské rozporu a různé zá- jmy jsou státní, politický z centralního vedení v duchu plánovitého hospodaření, na základě stavovství a v duchu neexistence třídního boje řízeny a řeseny.

Nacionálněsocialistický stát je stejně ostře proti liberalismu 19. století, proti parlamentarismu, proti existenci tříd- ního boje, proti svobodě svědomí, ducha, vědy, je antiindividualistický a antidemokratický. Na rozdíl od fašismu je u něho vůdcovství podloženo jinými prvky: stát mu je státem lidovým, vělkším, jeho stát chce být TOTALNÍM VOLKSSTAATEM a vůdce je jen výrazem a reprezentantem tohoto lidového autoritativního, anti-liberálního, absolu-

stického státu. Stát je výrazem moci a je Maohistiaatem, je vědomě militaristickým, vědomě autarkistickým, spoci- vá na mytu huboké vnitřní jednoty národa, na prvku čisté rasy a vědomí duchovního společenství.

V současné Evropě, která válkou byla vržena do hluboké revoluce politické, sociální a hospodářské, bojují ide-ové tyto čtyři koncepce právní a státní mezi sebou. Nebudu opakovat, proč vždy a rozhodně, loajálně a bez rezery hájíím pro nás, nemvřšuje se do věci států jiných, oprávněnosti a správnosti onoho prvnio typu státu, státu demo- kratického, jenž je i typem naším a jenž státům evropským, nenáslně a bez revoluce, spolupraci všech směrů a vol- nou diskusi hledí se dostat k novým formám spravedlnosti sociální, hospodářské, nacionální a kulturní. Uvádím však tyto typy před oči nás všech a zejména nás důsevně pracujících, našich profesorů a studentů, abychom při svých studích věduco to promýšleli, objektivně zkoumali, vývojově posuzovali a hledali pravdu, tj. to, co překoná obitěže doby a módy dne. Naše filozofie, naše státovéda, naše vědy právní budou svými cestami vědeckými a svý- mi metodami – bez pěstování dnešní politiky – hledat, co v těchto různých typech států odpovídá tendenci vývoje, budou zejména hledat a nalézat, co zůstává v demokracii trvalé, pevné, abych tak řekl věčné, a co se dále bude vyvíjet nebo mizet; budou se dívat kriticky, ale přitom objektivně i na ostatní typy dnešního státu a uvvažovat z to- ho důsledky pro náš stát a národ – to za dnešní kritické doby a v dnešních chaosu myšlenkovém je úkol nás všech, úkol také mužů vědy, úkol univerzit, a nikoli jen úkol politiků. My máme věst a vychovat našeho občana; musíme mu tudíž objektivně, spravedlivě a poctivě dát vodítko pro jeho dnešní život občana a vlastence Československého. A budeme tím pomáhat i ostatní Evropě. To nám pak dá sílu a sebevědomí při obraně státu a režimu vlastního.

Politikové, politické strany a občané v tom nebo onom směru zainteresovaní prožívají spory těchto doktrín a reži- mů bolestně, vášnivě, bojovně – víte sami, jak se to často vše jeví v jednotlivých slátech ve formě těžkých bojů, roz- vratů a revolucí. Univerzita, věda a vědci musí se na to dívat klidně, objektivně, z hlediska věčného boje idejí, názo- rů, směrů. Víte, že každá filozofická škola, ovládnutší jsou historickou periodu té které společnosti a projevující se v jejích institucích, má vždy jisté tvání; ale každá také se vyvíje a ustupuje jiné, nové. Tak tomu bude i nyní.

Jde však o to, aby ty přeměny a vývoje děly se cestou klidnou. Proto vždy říkám, že dnešní doktriny filozofické a mravní a dnešní režimy politické se musí navzájem respektovat, tolerovat, že se musí v klidu vyvíjet, aby se na- vzájem mohli přizpůsobovat a tím budoucí jednotu Evropy zase připravovat. Tvrdím, že prudký, násilný konflikt mezi nimi není nutný – a zejména válečný konflikt by vůbec neměl smyslu. Vyšel by z něho rozvat ještě horší.

V tom nám může klidné bádání filozofické a objektivní věda pomáhat. Nás demokratický stát, naše svobodné prosředí, nás vědecký svět má k tomu jisté dobré podmínky. Ve svých podmínkách celá Evropa, v době revoluce, pučů a ob- nujsem řekl: „V těžké době dnešní, v době rozvratu a dezorientace takřka celé Evropy, v době revoluce, pučů a ob- čanských válek, zůstal náš stát ušetřen některých těžkých zjevů, ohrožujících vědu, umění, univerzitu, školu. V Ev- ropě vyvířily se autoritativní režimy, které zasáhly do svobody vědy a školy, usměřily učební i duchy lidí. Vědec- ká pravda a svoboda bádání byla podřízena určitým tendencím a přáním jednotlivých koncepcí politických. Nás stát zůstal ušetřen těchto zkoušek; vědecká pravda a vědecké bádání, tolerance zůstala nám svatou, vysoká ško- la zásadně svobodnou, stát Komenského, Dobrovského, Palackého a Masaryka bojuje tu v boji mezi materií a du- chem vítězny boji a zachovává převahu ducha nad hmotou. To vše je velká věc, to je velká zásluha. Je to ušetření našeho státu a národa velikých krizí, kterými Evropa dnes prochází. Je to znak vyspělosti duchovní, zralosti mrav- ní a zdravotní ducha i organismu státního.“

A dále jsem řekl: „Jste muži vědy a vědecké metody práce. Věda je pravda, přímota, pocitvost. Věda je mužná, přímá, charakterní a přitom lidská, tolerantní, objektivní. Proto vědy by měly stát v našem státě v čele lidského, tolerantního, bolesti našich dnů objímajícího dorozumění a spolupráce.“ Dnes v jiné souvislosti a s ohle- dem na životní problémy naší doby to opakují a zdůrazňují.

Naše mladá Univerzita Masarykova za dobu svého krátkého trvání si získala v našem kulturním životě a v našem vědeckém světě místo nanejvýš čestné a svou průbojnost, aktivnost a vědeckou zdatnost koná krásně úkol, jenž jí ve státě našem připadá. Rozumím jistě i tomu, co jsem pověděl, a dovede si sama určit cestu, jak nám v uvede- ných těžkostech a problémech bude pomáhat. A vím, že její přínos v tom nebude malý – vždyť už dnes některé její vynikající členové na těchto polích pracují a přímá její svými studii naši veřejnosti, naší politice a našemu státu pomoc významnou. Proto si tím více vážím cti, již mně dnes její filozofická fakulta prokazuje.

Přeji jí, aby naše brněnská Univerzita Masarykova v tom duchu dále pracovala, přeji jí, aby v tom směru mě- la co nejvíce úspěchů, a přeji republice, aby brněnská univerzita co nejvíce ve všech směrech a ve všech obo- rech rozkvétala.

14
15
19
21
22
23
24
24
26
27
27
28

Edvard Beneš

Projevy – články – rozhovory

30
32
32
35
35
37
38
38

1935–1938

39
40
42
43
47
48
48
49
50
51
51
54
55
56
57
58
59
60
60
64
65
65
67
67
69

Phd 2006